

Віктор Петрович АНДРУЩЕНКО

Ректор Национального педагогического университета имени М. Драгоманова (Киев, Украина), доктор философских наук, профессор, академик Национальной академии педагогических наук Украины, член-корреспондент Национальной академии наук Украины.

Президент Ассоциации ректоров педагогических университетов Европы, вице-президент Восточноевропейской академической сети университетов, вице-президент Оксфордского Клуба ректоров Европы.

Главный редактор журналов "Высшее образование Украины", "Практическая философия", "Человек и политика", "Генезис", "Научный журнал университета имени М. П. Драгоманова", член редколлегии журналов "Президент", "Гуманитарное образование", "Память веков" и др.

Автор около 700 научных трудов и книг.

Rector of National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine), Ph.D., Professor, Academician of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Member of the National Academy of Sciences of Ukraine.

President of the Association of Rectors of Pedagogical Universities in Europe, Vice President of the East European Academic University Network, Vice President of the Rectors of Europe Oxford Club.

Chief editor of next journals: "Higher Education in Ukraine", "Practical Philosophy", "People and Politics", "Genesis," "The scientific journal of National Pedagogical Dragomanov University", Member of Editorial Boards of journals "President", "Humanitarian Education", "Centuries Memory" and others.

Author of about 700 scientific papers and books.

У статті аналізуються можливості інтерпретації в навчальних предметах суперечностей (своєрідних антиномій наукового пізнання), що виникають як різноспрямована трактовка подій, явищ, процесів в системі наукового пізнання різних народів і культур європейського простору освіти. Звертаючись до методології Канта-Гегеля, автор стверджує, що їх "примирення" (а відтак і формування толерантного сприйняття студентами) можливе тільки при умові подання як істин, обґрунтованих в системі науки різних народів і культур через співставлення як суперечностей, які мають однакове право на існування і мають сприйматись з розумінням і повагою.

ДО МЕТОДОЛОГІЇ ВИРІШЕННЯ "АНТИНОМІЙ" СУЧАСНОЇ ГУМАНІТАРНОЇ НАУКИ

Розробка та прийняття документу стратегічного значення "Педагогічної конституції Європи", який формує аксіологічну платформу підготовки нового вчителя для об'єднаної Європи XXI століття, покладає завдання розробки програм та навчальної літератури для країн європейського простору освіти. Зробити це вкрай не просто. Гуманітарна наука в кожній країні має свої особливості, обумовлені політичними, історичними, культурологічними та ін. чинниками. І хоча загальна тенденція відкритості й уніфікації пізнання, взаємного розуміння, довіри та узгодженості стає нині все більш помітною, відмінності все ж існують. А відтак, існують суперечності у розумінні та інтерпретації тих чи інших явищ, подій, процесів, особливо, історичного, політичного, економічного і т.п. штибу.

Абсолютизація суперечностей в навчальному процесі навряд чи буде сприяти формуванню толерантності особистості, взаємному розумінні

народів і культур, поглибленню їх співпраці в єдиному Європейському Домі. Очевидно, суперечності треба вирішувати шляхом відповідної інтерпретації та узгодження. Мова йде про своєрідний конвенціоналізм, основи якого в свій час заклад А.Пуанкаре.

Наголошую: "своєрідний", але – "не повний", власне й не "конвенціоналізм", в основі якого лежать домовленості між вченими за принципами "зручності" та "економії мислення", як покладав вчений. Скоріш йдеться про взаємне розуміння і сприйняття різнопланових і різноспрямованих висновків одне одного, можливість їх рівного співіснування в системі науки і в навчальному предметі. Розуміння позиції одне одного, намагання сприйняти її разом з власною інтерпретацією як двох протилежних (але й як таких, що мають право на існування), узгодження здавалося б непримиримих суперечностей, якраз і є тим головним принципом, за яким, на мій погляд, можна вибудувати

програми і підручники для країн європейського простору освіти.

Непримирима суперечність у філософській літературі називається “антиномією”. В широкому розумінні, “антиномія” означає суперечність між двома твердженнями, кожне з яких однаковою мірою логічно доведено у даній системі наукового пізнання. Воно виникло ще в епоху античності. Досить звернутись до “апорій” Зенона, діалогів Платона чи силогізмів Аристотеля, щоб переконатись у тому, що практично все, з чим має справу сучасна філософія, було поставлене чи започатковане великими античними мислителями. Щоправда, положення чи судження, сформульовані давніми мислителями, більшою мірою мають наївний, приблизний характер. Їх можна розглядати лише як “зародок” проблеми, над якою в більш пізній період (і в наші дні) працювали (і працюють нині) сучасні філософи. Не є виключенням і таке суперечливе поняття, як “апорія”. Спираючись на давніх мислителів, згорнутий аналіз його змісту подарував світові німецький філософ І.Кант, щоправда, вже у формі “антиномії”.

За Кантом, “антиномія” є ні що інше, як суперечність, у яку попадає розум (сам по відношенню до себе), що намагається вийти за межі чуттєвого досвіду і пізнати світ як ціле. Проаналізувавши чотири антиномії розуму (про початок Світу; про складність речей; свободу і підпорядкованість законам природи; існування чи не існування Бога), Кант зробив висновок про те, що “розум має певні межі у пізнанні світу”, про нездатність розуму пізнати всезагальне. Останнє, за думкою Канта, під силу лише “вірі” – способу сприйняття знань (інформації), не залежно від їх підтвердження

власним практичним або теоретичним досвідом. Існування “антиномії”, за його думкою, є яскравою фіксацією проблеми, яку розум не може освоїти, пізнати, зрозуміти, вирішити.

Не відкидаючи заслуг Канта у констатації факту об’єктивності суперечностей у пізнавальній діяльності, слід все ж “пожурити” філософа за обмеження “сили розуму”, яке він невільно залишив наступним поколінням мислителів. Авторитет Канта був безсумнівним. Однак, обмеження “сили розуму” викликало не тільки подив, але й серйозне несприйняття з боку раціонально мислячих філософів та науковців. Й першим (і найбільш фундаментальним) серед таких мислителів виявився Гегель. Він відстояв і захистив “силу розуму” й пішов далі – до розкриття логіки і методології діалектичного мислення, яке стало вершинним надбанням усієї наступної філософії. Вказавши на формальний, обмежений характер кантівського вчення про “антиномії”, Гегель переконливо довів, що “розум здатен вирішити антиномію, однак лише при умові: якщо охопить її як суперечність!”.

Звертаючи увагу до основного висновку великого філософа (“...якщо охопить її як суперечність!”), ставлю перед собою запитання: а чи не за такою установкою ми маємо розглядати суперечності, які в системі наукового пізнання (а особливо, в предметних полях одних і тих же наук різних країн і народів) мають різноспрямоване значення та інтерпретацію? Пошук причин (чи детермінуючих чинників) суперечливої інтерпретації одних і тих же фактів, подій чи процесів у царині політики чи ідеології забезпечить нам лише поверхові відповіді. Причини знаходяться глибше. Насамперед у

самому предметі пізнання, його багатогранності. Навряд чи хтось стане заперечувати багатоманітність будь-якого предмета, явища чи процесу. Між тим, наше пізнання, за правило, зосереджується на одному (чи декількох) аспектах. Інші, не менш важливі з них, що знаходяться за межами й не приймаються до уваги, якраз і створюють “інше розуміння”, яке суперечить першому погляду. Побачити предмет як цілісність може лише діалектичне мислення. Воно ж забезпечує методологію інтерпретації предмета як суперечливого. Останнє є справедливим для системи наукового пізнання загалом.

Особливе значення принцип “охоплення предмета як суперечливу цілісність” має для гуманітарних наук, донесення їх предметності до студентів різних країн і народів європейського простору. Якщо прийняти до уваги тезу про те, що гуманітарне знання цілком і загалом має суперечливий характер, то цілком прийнятним виявиться й висновок про те, що забезпечити його інтерпретацію в системі навчальних предметів різних країн європейського світу можна лише як суперечність, обидві (суперечливі) інтерпретації якої мають абсолютно рівне значення. На мій погляд, саме за таким принципом мають бути сформовані програми і посібники з філософії, історії, політичних наук, економіки та інших гуманітарних дисциплін, які викладаються в університетах різних країн європейського світу.

Які ж суперечності в системі сучасного гуманітарного пізнання слід вважати “антиномічними”? Спробуємо визначити їх хоча б у постановочному плані.

Найбільш широке поле існування суперечності представляє, мабуть, така наука і навчальний предмет, як *історія*. І це зрозуміло. Адже

практично кожна подія в житті цивілізації є явище суперечливим, особливо, коли ми дивимось на нього з позицій національної системи науки, культури, освіти, пронизаних ідеологією і політикою власної держави. Відома волинська трагедія, пов'язана із вбивством та переселенням значної маси волинян на територію іншої держави, наприклад, інтерпретується українськими і польськими вченими далеко не однозначно. Причому, обидві сторони наводять незаперечні (з їх точки зору) аргументи і факти. Й жодна з них не готова поступитись у визнанні своїх знань як єдино істинних або хибних. Як узгодити ці знання в підручнику з історії? Як їх подати не відступивши від істини, не знехтувавши надбаннями національної системи науки й разом з тим, зорієнтувавши студентів на толерантне сприйняття іншої точки зору? На мій погляд, лише представивши їх у подвійній інтерпретації – “з цього і того боку” - як суперечливі й як такі що наближаються до істинного розуміння проблеми лише у єдності та дискурсному розгляді. При цьому, суперечності не слід інтерпретувати “ціннісним судженням”. Ціннісною основою може бути лише толерантне бачення суперечності, її сприйняття в історичному контексті, просторі і часі. Інтерпретація не повинна нести “історичної образи” народів, звинувачення у несправедливості дій чи вчинків. Життя є таким, яким воно є. Зрозуміти його важко. Але ж треба. Бо жити нам треба в єдиному Європейському Домі, разом, з повагою і підтримкою одне одного.

Щоправда в історії людської цивілізації є речі, які не мають прощення. Крайньою мірою морального. Не зважаючи на їх давність. Хіба можна, скажімо

виправдати військові злочини фашистів чи нинішню агресію колишнього “старшого брата” проти України? Такі речі підлягають загальному осудженню. З обох сторін. Як злочин перед людством. І не менше. А висновок про їх статус і значення мають давати відповідні міжнародні організації, установи, комісії. В свою чергу, та чи інша оцінка міжнародних інституцій має бути наведена в підручнику без будь-яких пояснень чи інтерпретацій.

Означений підхід має домінувати не тільки в історичному пізнанні, але й в системі гуманітарних наук загалом. Головним завданням цих наук є формування гуманістичного

світогляду і культури на аксіологічній платформі єдності і поваги людини до людини, демократії і прав людини, миролюбства і співпраці, екологічної безпеки і солідарності. Не “розводити” людей “по національних квартирах” з ворожим поглядом один на одного, а забезпечувати їх єдність, розуміння і співпрацю заради миру, прогресу і справедливості – таким я бачу покликання сучасної світової гуманітаристики. Власне, ця ж задача делегується й системі природничих, фізико-математичних, технічних і т.п. наук. Наука має слугувати людині і людству. І в цьому її найвище призначення і роль у суспільному житті цивілізації.

**АНДРУЩЕНКО ВИКТОР ПЕТРОВИЧ.
К МЕТОДОЛОГИИ РЕШЕНИЯ
“АНТИНОМИЙ” СОВРЕМЕННОЙ
ГУМАНИТАРНОЙ НАУКИ**

В статье анализируются возможности интерпретации в учебных предметах противоречий (специфических антиномий научного познания), которые возникают как разнонаправленная трактовка событий, явлений, процессов в системе научного познания разных народов и культур европейского пространства образования. Обращаясь к методологии Канта-Гегеля, автор утверждает, что их “примирение” (а следовательно и формирование толерантного восприятия студентами) возможно только при условии представления как истин, обоснованных в системе науки разных народов и культур через сопоставление как противоречий, которые имеют одинаковое право на существование и должны восприниматься с пониманием и уважением.

**ANDRUSHCHENKO VIKTOR.
TO METHODOLOGY OF SOLVING
THE “ANTINOMIES” OF MODERN
HUMANITARIAN SCIENCE**

Possibilities of interpretation in academic subjects of contradictions (peculiar antinomies of scientific knowledge) arising as the multidirected interpretation of events, phenomena and processes in the system of scientific cognition of different peoples and cultures of European educational space were analyzed in the paper. Turning to the methodology of Kant and Hegel, the author argues that their “reconciliation” (and thus the formation of tolerant perception by students) is possible only if it is presented as truth, substantiated in the system of science of different peoples and cultures through a comparison in a form of contradictions that are equally entitled to exist and are to be perceived with understanding and respect.